

Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária - Dr. Varga
Norbert

Magyar alkotmánytörténet

Jelen tananyag a Szegedi Tudományegyetemen
készült az Európai Unió támogatásával.

Projekt azonosító: EFOP-3.4.3-16-2016-00014

A KURZUS ALAPADATAI

A tárgy jellege kollokviummal záródó előadás

Tagozat MAT-JN-17/EN

Tárgyfelelős tanszék SZTE Állam- és Jogtudományi Kar
Magyar Jogtörténeti Tanszék

Oktatók Prof. Dr. Homoki-Nagy Mária
egyetemi tanár

Dr. Varga Norbert
egyetemi docens

Elérhetőség 6721 Szeged, Bocskai u. 10-12. 2. emelet 44. szoba
Tel/Fax: (62) 544-412
E-mail: jogtort@juris.u-szeged.hu

Tantárgyi kreditpontok 5

Követelmények az adott tantárgy követelményei a tantárgy coospace színterén

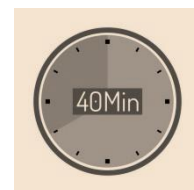
A TANANYAG ELSAJÁTÍTÁSÁHOZ JAVASOLT MÓDSZERTAN

1. Olvassa el a tantárgy alapadatait.
2. Ismerje meg a tantárgy követelményrendszerét.
3. Figyelmesen olvassa el az olvasóleckét.

Az olvasólecke feldolgozásához szükséges idő: kb. 35-40 perc

4. Az olvasólecke elsajátítását segíti a hozzátartozó videólecke.
5. Tanulmányozza a kötelező tananyag vonatkozó részeit. A tananyag elsajátításához segítséget nyújt az ajánlott irodalom.
6. Válaszoljon az önellenőrző kérdésekre.
7. Amennyiben további segítségre van szüksége a tananyag megértéséhez, akkor jelezze a tantárgy oktatójának.

Közigazgatás a dualista Magyarországon III. (községek):

I. Általános bevezetés, jogforrások:

A területi igazgatás legkisebb egységei a községek voltak. A községek vonatkozásában alapvetően érvényesült a megye felügyeleti jogköre, gyámkodása. A községek és a megye közötti viszony szabályozása során a községi önkormányzatot hasonlóképp kívánták szabályozni, mint a törvényhatóságok és a kormány közötti közigazgatási viszonyt. Ez volt az első községi törvény, amely részletesen szabályozta Magyarországon közigazgatási szervezet legalsóbb szintjét.

Fontosabb törvények:

1871:XVIII. tc. a községekről

1886:XXII. tc. a községekről.

II. Az 1871:XVIII. tc. rendelkezései:

1. A községek jogai közé tartoztak többek között:

- saját belügyeiben önállóan döntött és szabályrendeletet alkotott,
- határozatait végrehajtotta,
- rendelkezett a községi vagyon felett,
- községi adót vethetett ki,
- gondoskodott a közutak fenntartásáról és az iskolákról.

A községek saját közigazgatási területükön ellátták a közigazgatási feladatokat, amelyet a törvény határozott meg, végrehajtotta a kormány és a törvényhatóság intézkedéseit. A község hatósága kiterjedt a község területén lakó minden polgárra és az ott lévő vagyonra.

2. A községi törvény háromféle csoportját állította fel a községeknek:

- a kisközség,
- a nagyközség és
- a rendezett tanácsú város.

1. § A községek:

- a) városok, melyek a jelen törvény 64. §-a szerint rendezett tanácscsal bírnak;
- b) nagy községek (mezővárosok és nagy faluk), melyek rendezett tanácscsal nem bírnak ugyan, de a törvény által rájuk ruházott teendőket saját erejükből teljesíteni képesek;
- c) kis községek, melyek a törvény által a községekre ruházott teendőket korlátozott anyagi viszonyaikkal saját erejükből teljesíteni nem képesek és e végből más községekkel kell szövetkezniük.

A kisközségeknek csekély lakosságszáma volt, gazdasági ereje szintén csekély, amelynek következtében a törvényben ráruházott feladatokat önállóan nem volt képes ellátni, ezért több kisközség közösen teljesítette a feladatokat. Egy adott járási igazgatáshoz tartoztak és a felügyeletet a járási szolgabíró látta el, a megyével a járási szolgabíró útján érintkezett. Körjegyzőt alkalmazhattak, aki a községek közötti szövetkezést irányította és az érintett községek választották meg, hivatala a szövetkezett községek székhelyén volt, továbbá ellátta a jegyzői feladatokat is. A körjegyzőséget az 1871. évi községi törvény vezette be és 1950-ig állt fenn.

A nagyközség egymaga is képes volt a törvény által ráruházott feladatokat ellátni, egy járási igazgatási területre tartoztak és a felügyeletet szintén a járási szolgabíró látta el, akin keresztül tartotta a kapcsolatot a megyével. A nagyközségek már önálló jegyzőt foglalkoztattak.

A kisközség és a nagyközség élén a bíró állt.

A rendezett tanácsú város csoportjába sorolták azokat a volt szabad királyi városokat és mezővárosokat, amelyek nem kapták meg a törvényhatósági jogú városi rangot. A rendezett tanácsú város szervezete leginkább hasonlított egy törvényhatósági jogú városra. A korábban felsorolt községeket általánosan megillető jogokon kívül még gyakorolták az árva- és gyámhatóságot, a piaci, vásári, építészeti és közegészségügyi rendőrséget. A rendezett tanácsú város a járással volt azonos rangú és közvetlenül a megye alá tartozott, amelynek élén a polgármester állt. Közvetlenül az alispánon keresztül tartották a kapcsolatot a megyével.

Forrás: https://hu.wikipedia.org/wiki/1876-os_megyerendez%C3%A9s#/media/F%C3%A1jl:Kingdom_of_Hungary_counties_1768x1168.png

3. Községi illetőség:

Az első községi törvény vezette be a községi illetőség fogalmát, ami személyi

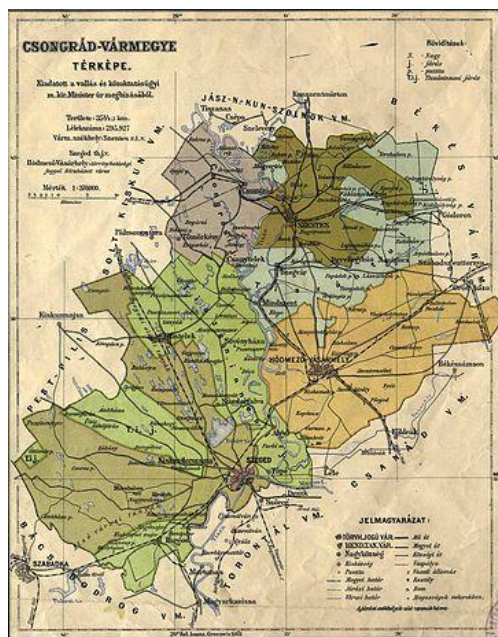

kötéléket, jogviszonyt jelentett a község és az egyének között, ami jogkövetkezményekkel járt. Az illetőség nem feltétlenül esett egybe a helybenlakással. A községi illetőséget meg lehetett szerezni születéssel, ami azt jelentette, hogy a gyermekek a szülők illetőségét kapták meg és azt meg is tartották addig, míg máshol önjogon nem szereztek községi illetőséget. A megszerzésnek feltétele volt, hogy a kérelmező legalább az adott község területén éljen kettő évig és a közterhekhez hozzájáruljon. Az illetőségi községből nem lehetett kiutasítani azt a személyt, aki illetőséggel rendelkezett. A községi illetőség megszerzése a magyar állampolgárság megszerzésének az előfeltétele volt. A nő házasságkötéssel férje illetőségét szerezte meg. A törvénytelen gyermek az anya illetőségét kapta, hiszen a törvénytelen gyermekek az anya jogállását követték.

4. A községek felügyelete:

A kis- és nagyközségek esetében a közvetlen felügyeletet a szolgabíró gyakorolta. Rajta keresztül kellett az előterjesztéseiket felterjeszteni a megyéhez, amelynek területén az adott község volt. A törvényhatóság intézkedései is a szolgabírón keresztül jutottak el a községekhez.

A községi törvény ugyan azt a felügyeleti viszonyt képezte le a községek és a törvényhatóságok között, mint az 1870:XLII. tc. a törvényhatóságok és a kormány között. Ez azt jelentette, hogy a községek bizonyos határozatait (pl. községi adómegállapítás, kölcsönvételek, új hivatal létesítése) csak a törvényhatóság jóváhagyását követően lehetett végrehajtani.

5. A községek testületi szerve:

A községek legfontosabb testületi szerve a képviselőtestület volt, amely az önkormányzati jogot gyakorolta. A községi képviselőtestület fele részben választott, fele részben pedig virilis személyekből állt. A községi törvény meghatározta a választójog anyagi és alaki szabályait.

A képviselőtestület elnöke a kis- és nagyközségben a bíró, a rendezett tanácsú városokban a polgármester volt. A működésének rendjét szabályrendeletben állapították meg.

6. A községi elöljáróság:

A képviselőtestület határozatait és a törvényhatóság rendeleteit a községi elöljáróság hajtotta végre. Tagjai voltak kisközségben a bíró és helyettese, két tanácsnok és a körjegyző; a nagyközségben a bíró, négy tanácsnok, a pénztárnok, a jegyző, a közgyám, a községi orvos; a rendezett tanácsú városokban: a polgármester, a rendőrkapitány, a tanácsnokok, a főjegyző, a jegyzők, a pénztárnok, az árvaszéki ülnökök, az orvos, a mérnök stb.. Ezek a személyek voltak a községek tisztviselői, amelyeket a törvény községi elöljáróságként említett.

A községek tisztviselőinek, segéd- és kezelőszemélyzetének feladatkörét szabályrendeletben állapították meg. A községi törvény meghatározta a tisztviselőválasztás feltételeit is. A tisztújítást a kis- és nagyközségekben a szolgabíró, míg a rendezett tanácsú városokban az alispán vezette le.

7. Az elöljáróság és a képviselők felelőssége:

A törvény rögzítette a tisztviselők felelősségét, hasonló módon, mint a törvényhatósági törvény.

87. § Az elöljáróság minden egyes tagja mindazon kárért, melyet hivatalos eljárásában akár cselekvése, akár mulasztása által szándékosan vagy vétkes gondatlanságból, az államnak, a törvényhatóságnak, a községnek és egyeseknek jogtalanul és illetéktelenül okozott, ha a kár szabályszerű jogorvoslattal elhárítható nem volt - teljes kártérítéssel tartozik. A káresetek a törvénykezési rendtartás szerint illetékes bíróság hatásköréhez tartoznak, s a polgári magánjog elvei szerint ítéltetnek meg.

A hanyag tisztviselő ellen szintén tiszti keresetet lehetett indítani, amelyet vizsgálat előzött meg. Az ügyben az illetékes királyi törvényszék döntött.

8. 102. § A községnek és a községi felügyelet alatt álló intézeteknek ingó és ingatlan vagyonát minden községi háztartásban leltározni s a leltárt a községi zárszámadáshoz kell csatolni.

Ez nem jelentett mást mint a községi költségvetés és a számadás szabályozását, amelyet a törvényhatóságnak jóvá kellett hagyni.

III. Az 1886:XXII. tc. legfontosabb intézkedései:

A községek önállóságát a kormány a második községi törvénnyel jelentősen csökkentette. A törvény a virilizmus kiterjesztésével igyekezett politikai befolyását erősíteni. Korábban a virilisek

csak egy községben lehettek a képviselőtestület tagjai. Az új községi törvény lehetővé tette, hogy most már bármelyik községi képviselőtestület tagja lehetett, ahol adót fizetett és megbízottja útján is képviseltethette magát.

A községi törvény az előjáróság vonatkozásban bevezette a jelölés rendszerét. A szolgabírónak adták meg a jelölés jogát a bírói, a jegyzői és az orvosi állás vonatkozásában. A rendezett tanácsú városban a rendőrkapitányt a főispán nevezte ki. Az alispánnak olyan jogokat kívánt a törvény biztosítani, mint amelyeket a főispánnak adott a második törvényhatósági törvény. Ez azt jelentette, hogy a kormány érvényesíteni tudta akaratát helyi szinten és azt is meghatározhatta, hogy ki legyen tisztviselő.

ÖNELLENŐRZŐ KÉRDÉSEK

1. Sorolja fel a községek típusait!
2. Ismertesse a községek jellemzőit?
3. Milyen feladatai voltak egy községnek?
4. Miért kellett létrehozni a körjegyzőség intézményét?
5. Milyen feladata volt a képviselőtestületnek?
6. A községi előjárásnak milyen szerepe volt a községek életében?
7. Hogyan alakult a községek viszonya a törvényhatóságokkal?
8. Mi volt a községi illetőség?
9. Milyen fontosabb változásokat vezetett be a második községi törvény?

KÖTELEZŐ TANANYAG

-- az előadásokon elhangzottak

-- Mezey Barna: Magyar alkotmánytörténet. Budapest, Osiris, 2003. (ötödik kiadás) 414-423.; 423-456. pp.

<https://www.szaktars.hu/osiris/view/mezey-barna-szerk-magyar-alkotmanytoritenet-osiris-tankonyvek-2003/?pg=0&layout=s>

AJÁNLOTT IRODALOM

RUSZOLY József: Újabb magyar alkotmánytörténet 1848-1949. Budapest, Püski Kiadó, 2002.

SZABÓ István: Néhány gondolat a miniszterek jogi felelősségéről a Lajtán innen és túl. In: Balogh Judit et al.: 65. Studia in honorem István Stipta. Budapest, KRE Állam- és Jogtudományi Kar, 2017. 417-428. pp.

SZENTE Zoltán: Kormányzás a dualizmus korában. Budapest, Atlantisz, 2011. 209-309. pp.

ONLINE ELÉRHETŐ SZAKIRODALOM

VARGA Norbert: Adóhivatalok a dualista Magyarországon. Rubicon Online Plusz 2012/6.
http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/adohivatalok_a_dualista_magyarorszagon/

